

Шепетяк О. Українські студенти в Австрії. // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті "...землякам моїм в Україні і не в Україні...": зб. Матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 464-468.

Олег Шепетяк

Українські студенти богослов'я в Австрії

Стаття презентує історію наукових та освітніх зв'язків між українським та австрійським народами. Численні українські студенти богослов'я здобували свою освіту в Австрії. У статті проводиться аналіз присутності українців у найбільших богословських школах колишньої Габсбургської монархії – Відню та Іннсбруку.

Ключові слова: богослов'я; діаспора; Відень; Іннсбрук; українці

Oleh Shepetyak. The Ukrainian Students of the Theology in Austria

The article presents the history of the scientific and educational contacts between Ukrainian and Austrian peoples. Many Ukrainian students of Theology received their education in Austria. In the article is analyzed of the presence of Ukrainian in the greatest theological schools of the previous Habsburg-Monarchy – in Vienna and Innsbruck.

Key words: theology; Diaspora; Vienna; Innsbruck; Ukrainian

Історія європейських народів тісно пов'язала Українську Церкву з німецькомовними мешканцями Центральної Європи. Особливо це стосується церковної ситуації Західної Європи. У 1772 році, після першого поділу Польщі, Галичина опинилася у складі Священної Римської імперії німецької нації. Імператор Йозеф II та його наступники з династії Габсбургів поряд з титулами ерцгерцога Австрії, короля Німеччини та інших записали у свій об'ємний титулярний список також престол галицького короля, а західноукраїнські землі отримали новий статус, окреслений державною назвою "Королівство Галиції та Лодомерії з великим князівством Краківським і князівствами Освенціма і Затору" ("Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogtum Krakau und den Herzogtümern Auschwitz und Zator"). Внаслідок наполеонівських воєн та ліквідації Священної Римської імперії Галичина у 1804 році опинилася у складі Імперії Австрія, з якою тісно переплелася не тільки політично, а й у царині культури та міжнаціональних зв'язків.

В ході дослідження були використані напрацювання істориків богословської освіти в Австрії, ювілейні видання та аналіз стану богословських студій в основних австрійських університетах. Серед джерел особливої уваги заслуговує доповідь доктора богослов'я отця Івана Дацька, який навчався в Іннсбрукському університеті, а згодом перебуваючи на посаді генерального вікарія Львівської архієпархії і канцлера патріаршої курії УГКЦ, дбав про освіту українських богословів і фінансово сприяв їхньому навчанню. З нагоди 100-річного ювілею прибуття першого українського студента до Іннсбрука о. Іван Дацько німецькою мовою виголосив доповідь у єзуїтській Колегії Канізіанум. На жаль, ця доповідь доступна широкому колу читачів тільки в електронному інтернет-ресурсі. Історію українського студентства в австрійських Альпах, окрім о. Дацька, ніхто і ніколи не досліджував. Тому, зважаючи на свою ексклюзивність і на чіткість наведених даних, ця доповідь заслуговує на увагу дослідників.

Ціллю і основним завданням нашого дослідження є проаналізувати феномен українського студентства в Австрії як специфічного різновиду міграції. Австрія стала місцем здобуття освіти для багатьох українців; саме в цій країні сформувалася перша діаспорна парафія Української Церкви; богословські здобутки австрійських ВНЗ мали неабиякий вплив на українську релігійність.

Співіснування Австрії та Західної України під єдиною короною стало підставою формування першої української діаспори, мешканців якої можна назвати емігрантами лише умовно, оскільки вони покидали галицькі землі, проте не переселялися за офіційні кордони імперії. Найпоширенішими причинами переселення українців до Австрії були службові дислокації і навчання. Центрами, де українські студенти зазвичай вивчали богослов'я, були австрійські міста Відень та Іннсбрук. Це зрозуміло, оскільки саме в цих містах знаходяться найбільші університети з потужними богословськими факультетами.

Віденський університет був центром богословської освіти від моменту його заснування герцогом Рудольфом IV у 1365 році. Взірцем для Віденського університету став Паризький богословський Коледж, заснований Робером де Сорбонном, духівником короля Людовіка IX Святого, який згодом переріс в Паризький університет. За цим прикладом у Відні найбільше уваги приділяли богословській освіті. Внаслідок Реформації Мартіна Лютера університет у 1520 році отримав статус "папського" і мав би богословсько охороняти католицьку Австрію від німецького та швейцарського протестантизму, однак турецька облога Відня у 1529 році не дозволила університету розвинутися. Внаслідок реформ короля Фердинанда I у 1551 році і, особливо, імператора Фердинанда II у 1623 році богословський і філософський факультети переходять під контроль ордену єзуїтів, які незмінно керували ними впродовж 150 років. Діяльність єзуїтів призвела до різкого зросту кількості студентів, рівня викладання і наукових досліджень в університеті. З середини XVIII століття нові реформи університету започатковує Марія-Тереза та її син імператор Йозеф II. Результатом цих реформ стало викладання німецькою мовою, а також допуск до навчання протестантів і євреїв. У 1867 році університет проголосив лозунг, який до сьогодні зберігся як стаття 17 Конституцій Австрії: "Die Wissenschaft und Ihre Lehre ist frei" ("Наука та її вчення вільне"). Цей принцип дозволив тогочасному міністру навчання Лео графу Тун-Гогенштайну зменшити цензуру в університеті та запросити численних нових професорів [5]. Проте вершиною новаторських вольностей в університеті стала можливість навчання жінок. Перша студентка вступила до університету у 1897 році, тобто через 532 роки після його заснування. Нею була Еліза Ріхтер, яка у 1907 році захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня габілітованого доктора. Сьогодні Віденський університет налічує 15 факультетів, на яких навчаються близько 91 тис. студентів, які можуть обирати з-поміж 180 спеціальностей, та працюють 6700 наукових працівників.

Центром богословської освіти університету став богословський факультет, який був офіційно відкритий герцогом Альбрехтом III та акредитований Папою Урбаном VI у 1384 році. Факультет був організований за прикладом аналогічної установи у Празькому університеті – найстаршому університеті німецькомовного простору [3]. Віденський богословський факультет відіграв вагомий роль на Констанцькому Вселенському Соборі (1414-1418). Чи не найбільшого розвитку факультет зазнав за керівництва факультетом святого Петра Канізія. Його іменем згодом було названо низку богословських академій і семінарій, серед яких і Міжнародна духовна семінарія єзуїтів Collegium Canisianum в Іннсбруку, яка понад століття готувала і готує українських богословів для праці в Україні і в діаспорі.

Величезною кризою факультету, як і богослов'я в Європі на загал, стала ліквідація Ордену Єзуїтів у 1773 році. Більшість професорів факультету в період від 1551 по 1773 року були єзуїтами. Ця ситуація стала причиною реформ факультету 1774 року, результатом яких було введення в навчальну програму предметів історії Церкви і пастирського богослов'я. В час націонал-соціалістичної диктатури Віденський богословський факультет був єдиною діючою богословською вищою школою в Австрії [6]. Він вижив, незважаючи на численні утиски влади. Сьогодні факультет включає в себе вісім інститутів (кафедр), які готують близько 1.200 студентів за п'ятнадцятьма спеціальностями.

Віденський університет відіграв неабияку роль у формуванні богословської наукової еліти українського народу. Українські студенти-богослови відправлялися до Відня в пошуках доброї освіти європейського взірця, яку згодом могли використовувати для добра

українського народу і Церкви. У 1775 році імператриця Марія-Тереза передала єзуїтський конвікт (гуртожиток) святої Варвари для мешкання українських студентів, а прилеглу до нього церкву св. Варвари – для богослужінь у греко-католицькому обряді. Через дев'ять років імператор Йозеф II власним декретом при храмі св. Варвари створює українську парафію, яка оплачувалася з коштів імператорського бюджету. Відповідно до умов, поставлених імператором, парох повинен бути уродженцем Галичини, а його помічник повинен володіти румунською та однією із слов'янських мов. Так уряд намагався подбати про духовний провід греко-католиків зі Східної Європи. У 1820 році імператор Франц I передав парафію св. Варвари під юрисдикцію галицьких митрополитів. Цей статус залишався незмінним протягом століття.

Розпад Австрійської імперії спричинив неабиякі труднощі для львівських митрополитів у керуванні справами парафії св. Варвари. Відень і Львів опинилися розділені державними кордонами, а митрополити не могли більше контактувати зі своєю найвіддаленішою парафією. З цієї причини митрополит Андрей граф Шептицький та парох храму св. Варвари о. Мирон Горникевич у 1925 році звернулися до Конгрегації Східних Церков Апостольського Престолу з проханням визначити нову юрисдикцію парафії. У 1935 році Ватикан надав парафії статусу Центральної парафії для всіх греко-католиків Республіки Австрії, незалежно від національності, підпорядкованої безпосередньо Апостольському Престолу. Віденський архієпископ Теодор Іннітцер призначається делегатом Святого престолу у справах парафії (*tamquam Sanctae Sedis specialiter Delegatus*), а межами парафії стає вся Австрія. Кількість українців в Австрії невпинно росла. Причиною такого росту була війна, яка провокувала стихійну міграцію. На кінець війни в Австрії працювали 120 українських греко-католицьких священиків та мешкали сорок тисяч українців. З цієї причини віденський архієпископ був змушений забезпечити духовну опіку для українців. Тому він у 1945 році призначив о. Мирона Горникевича своїм генеральним вікарієм для католиків візантійського обряду. У 1956 році Апостольська Столиця призначила віденського архієпископа Франца Кардинала Кьоніґа єпископом-ординарієм для українських греко-католиків *iurisdictio ordinaria et exclusive*. У 1996 році віденський архієпископ Крістоф Кардинал Шьонборн призначив пароха церкви св. Варвари о. Олександра Остгайм-Дзеровича генеральним вікарієм для українців. Сьогодні цю місію несе о. Юрій Коляса.

Церква св. Варвари вірно береже пам'ять українства в Австрії. Їй випала доля бути першою закордонною українською парафією; саме вона зберігала моці святого Йосафата Кунцевича, мученика за віру і єдність Церков; у ній знаходили часточку Батьківщини українці, які опинилися в австрійській столиці. Досі оздоблені пам'ятними дошками стіни храму повертають усіх його відвідувачів до історії українства на рідних і чужих землях. Українці у Відні бережуть пам'ять борця за українську незалежність австрійського принца Вільгельма Франца Йозефа Карла ерцгерцога фон Габсбург-Лотрінген (1885-1948), який у 1917 році в постаті Гетьмана очолив незалежну українську державу, провів довгий час в боях за українську свободу, а в 1947 році був арештований радянськими солдатами та через рік помер в тюрмі НКВД у Києві. Меморіальні дошки притягують пам'ять до національно-визвольних боїв в Україні, до українських колоній в Австрії, пригадують студентів з України, які на пам'ять про Батьківщину прикрасили церкву зображеннями Лева (герб Львова), Бика (герб Буковини), Ведмедя (герб Закарпаття).

З Віднем пов'язана також історія єдиного українського зарубіжного класичного університету – Українського Вільного Університету. Він був заснований в австрійській столиці 17 січня 1921 року. Проте вже восени цього року університет перенесений до Праги, де стараннями президента Чехословацької Республіки Томаша Масарика університет фінансувався з державної казни. УВУ об'єднав українських професорів та студентів, які опинилися за межами Батьківщини. В перший семестр до університету вступили сімсот студентів. Після Другої Світової війни УВУ перенісся до Мюнхена. У 1950 році Баварський уряд надав УВУ право приймати захисти дисертацій і габілітацій та присуджувати наукові ступені промоційного доктора і габілітованого доктора. Для розвитку університету

федеральний уряд Німеччини та місцевий баварський уряд надали субсидії, які забезпечили фінансову базу УВУ. Ці субсидії надавалися аж до проголошення незалежності України, і німецькі чиновники припинили фінансування з надією, що фінансові витрати університету візьме на себе український уряд. На жаль, цього не сталося. Дипломи УВУ визнаються українським урядом.

Важливу роль відіграли єзуїти в історії ще одного австрійського університету, в якому здобували освіту багато українських студентів-богословів – Іннсбрукський університет Леопольда-Франца [4]. Університет заснований імператором Леопольдом I у 1669 році на базі єзуїтської гімназії, яка з'явилася в Іннсбруку за сто років до університету. Викладання в університеті перейняли єзуїти. Папа Інокентій XI у 1677 році акредитував університет з ціллю створення богословської загати між Німеччиною та Італією в умовах поширення протестантизму. У 1781 році імператор Йозеф II ліквідував університет та звів його до статусу ліцею, який мав би готувати майбутніх студентів Віденського і Празького університетів. Проте вже у 1792 році імператор Леопольд II відновив університет в Іннсбруку.

Важкий момент в історії університету наступив у 1810 році. Саме в тому році імператор французів Наполеон I Бонапарт анулював свій шлюб з Жозефіною де Богарне і розпочав війну з Австрією, ціллю якої було розширення імперських володінь Франції та одруження з австрійською принцесою Марією-Луїзою. Територією найзапекліших боїв став альпійський Тіроль із столицею в місті Іннсбрук. Студенти Іннсбрукського університету активно включилися в національно-визвольну боротьбу під проводом народного героя Андреаса Гофера. У цьому ж році Тіроль був розділений між Італією, яка перебувала під французькою окупацією та Баварією. Цей поділ згодом дав підстави Італії претендувати на Південний Тіроль у Першій Світовій війні, що привело до поділу історично австрійських Альп, який зберігся й до сьогодні. Північний Тіроль та Іннсбрук відійшов до Баварії. Баварський уряд заклав університет, який в період наполеонівських воєн став центром народного повстання. Після закінчення війни імператор Франц I відновив університет. Відтоді університет носить назву Leopold-Franzens-Universität Innsbruck в честь імператорів Леопольда I, Леопольда II та Франца I, наказами яких тричі відкривався університет в Іннсбруку. Від свого відновлення університет перебував під звичним контролем імператорського уряду, а в 1848 році внаслідок реформ міністра навчання Лео графа Тун-Гогенштайна університет отримав автономію. В період націонал-соціалізму іннсбрукська вища школа була перейменована в Німецький Альпійський університет, в якому ліквідовується богословський факультет. Відновлення імені і статусу університету відбулося у 1945 році; в тому році вільно обраним ректором стає Карл Бруннер [1].

В рік заснування Іннсбрукського університету (1669) він налічував тільки один факультет – філософський, який у 1975 році розділився на гуманітарний і природничий факультети. Проте вже через рік в університеті відкриваються богословський та юридичний факультети, а професор права Себастьян Майр стає першим ректором університету. Медичний факультет, який сьогодні відділився в окремий університет, заснований у 1674 році.

Поряд із факультетом католицького богослов'я Іннсбрукського університету Леопольда-Франца особливо важливу роль в розвитку богословської освіти та фахової підготовки українського студентства відіграла Міжнародна семінарія єзуїтів Колегіум Канізіанум (Collegium Canisianum). Історія Колегії почалася з 1569 року, коли єзуїт Ніколяус де Ланой заснував "Ніколяусгауз", в якому мали б мешкати студенти єзуїтської гімназії. У 1588 році колегія стала помешканням для бідних студентів гімназії, а в 1669 році колегія перетворилася у помешкання для студентів богослов'я. У 1910-11 роках єзуїти збудували новий будинок для проживання студентів богослов'я в Іннсбруку. Нову Колегію освятили іменем Петра Канізія, колишнього декана богословського факультету Віденського університету. Канізію в той час вже був беатифікований (проголошений блаженним) Католицькою Церквою. Відкриття Колегії Канізіанум відбулося 1 жовтня 1911 року. В час

гітлерівської окупації Австрії Колегія не функціонувала. Для збереження богословського навчання і неперервності традицій єзуїти перенесли Колегію до Швейцарії, в якій Колегія прожила воєнний період з 1938 до 1945 року.

Українські студенти вивчають богослов'я в Іннсбруку вже понад століття. Перші студенти з України прибули до Іннсбрука у 1899 році. В той час вони не перетинали держаний кордон, оскільки Західна Україна від 1772 року належала до складу Австро-Угорської монархії. Від часу понтифікату Лева XIII (1878-1903) в Католицькій Церкві виникає виняткове зацікавлення до духовної і богословської традиції Східних Церков. Розвиток освіти в Українській Церкві йшов пліч-о-пліч з реформою василіанських монастирів, харизмою яких були освіта і місійність. Виходець із василіанського чину молодий станіславівський єпископ Андрей граф Шептицький, який незабаром став Митрополитом Галицьким, одне із перших своїх завдань як греко-католицький архієрей бачив у розвитку освіти духовенства. Він особисто відвідав Іннсбрук, провів з єзуїтами переговори про довготривалий план підготовки українських студентів та привіз із собою двох священників, яких залишив у єзуїтській Колегії. Першими студентами стали священник Станіславівської єпархії Йосиф Жук та священник-василіанин з Кристинополя (сьогодні Червоноград Львівської області) Анастасій Калиш. Через короткий час Владика Андрей вислав на навчання до Іннсбрука Карла Єрмія зі Станіславава, а за ним цілу групу українських студентів.

Коли Владика Андрей у 1901 році став Митрополитом Галицьким, до Іннсбруку для вивчення богослов'я почали приїжджати студенти не тільки із Станіславава, а й з Львівської архієпархії та Перемисько-Самбірсько-Сяноцької єпархії. Серед студентів, які вивчали богослов'я на факультеті католицького богослов'я Іннсбрукського університету та мешкали в Колегії Канізіанум, були постаті, які відіграли особливо важливу роль в історії Української Греко-Католицької Церкви, зокрема Йосиф Сліпий (згодом ректор Львівської духовної семінарії і Богословської академії, Патріарх УГКЦ і Кардинал, довголітній в'язень сибірських концентраційних таборів, ісповідник віри, учасник Другого Ватиканського Собору), Климентій Шептицький (брат Митрополита Андрея, архімандрит студитських монастирів, Екзарх Росії і Сибіру, мученик за віру), Йосиф Боцян (єпископ Луцький), Дмитро Яремко (єпископ Острозький, мученик за віру), Константин Богачевський (греко-католицький Митрополит Філадельфійський у США), Микита Будка (єпископ для українців у Канаді, згодом єпископ-помічник Львівський, мученик за віру), Теодозій Тит Галушинський (протоархимандрит василіан), Йосиф Заячківський (протоконсультор василіан, ректор Української Папської Колегії св. Йосафата в Римі), Іван Лятишевський (єпископ-помічник Станіславівський, ісповідник віри), Василь Лаба (професор Львівської богословської академії, церковний діяч в Едмонтоні), Петро Голинський (генеральний вікарій для українців греко-католиків у Німеччині), Андрій Ішак (професор Львівської богословської академії), Мирослав Іван Любачівський (Митрополит Філадельфійський у США, Патріарх УГКЦ і Кардинал), Йоаким Сегеді (єпископ-помічник Крижівської єпархії у Хорватії), Іван Чорняк (ректор Львівської духовної семінарії, підпільний єпископ, ісповідник віри), Єронім Тимчук (підпільний єпископ та ісповідник віри), Іван Стах (єпископ-помічник Філадельфійський у США), Василь Кушнір (український церковний і суспільний діяч у Канаді), Іван Дацько (генеральний вікарій Львівської архієпархії) [2]. Серед численних українських студентів в Іннсбруку мав честь бути і автор цієї статті.

Після Другої Світової війни громадяни України не мали можливості перетинати державний кордон і здобувати богословську освіту в Австрії. В той час Колегію Канізіанум наповнювали українські студенти з діаспори.

Підсумовуючи, вважаємо необхідним виділити кілька основних пунктів наших розмислів, а саме: Австрія стала другою батьківщиною для перших українських емігрантів, які були передовсім студентами. Студенти, які прибували до Центральної Європи, в основному вивчали богослов'я та готувалися до наукового і пастирського служіння в Українській Греко-Католицькій Церкві. Вони навчалися в більшості в університетах Відня та Іннсбрука, де богословську освіту курували єзуїти. Тому кращі богословські кадри нашого народу були

езуїтськими вихованцями. Ця співпраця, яка триває понад сторіччя, є добрим ґрунтом для подальшого наукового і освітнього співробітництва між нашими народами.

1. Coreth E. Die Theologische Fakultät Innsbruck: ihre Geschichte und wissenschaftliche Arbeit von den Anfängen bis zur Gegenwart. / Emerich Coreth. – Innsbruck: Leopold-Franzens-Univ., 1995. – 172 S. – (Veröffentlichungen der Universität Innsbruck).

2. Dacko I. Hundert Jahre ukrainische Theologiestudenten in Innsbruck: Vergangenheitsanalyse und Zukunftsperspektiven: Vortrag in Innsbruck am 13. November 1999. [Електронний ресурс] / Iwan Dacko. – Режим доступу: <http://www.canisianum.at/zeitbegrenzt/100-jahre-ukrainer-vortrag.html>

3. Die Katholisch-Theologische Fakultät der Universität Wien 1884-1984. Festschrift zum 600-Jahr-Jubiläum. / Heraus. von Ernst Chr. Suttner. – Berlin: Duncker & Humblot, 1984. – XIV, 447 S.

4. Theologische Fakultät der Leopold-Franzens-Universität Innsbruck: [Fakultätsbroschüre]. – Innsbruck: Dekanat der Theol. Fak., 1996. – 69 S.

5. Vorwärtserinnerungen. 625 Jahre Katholisch-Theologische Fakultät der Universität Wien. / Heraus. von Johann Reikerstorfer und Martin Jäggle. – Göttingen: V&R Unipress, 2009. – 418 S.

6. Wappler A. Geschichte der theologischen Facultät der K.K. Universität zu Wien. Festschrift zur Jubelfeier ihres fünfhundertjährigen Bestehens. / Anton Walter Wien: Wilhelm Braumüller 1884. – XI, 494 S.